

E. van Spiegel

Hoenwaardseweg 15-a
8051 SH, Hattem

In memoriam Herman Duparc (1918–2002)

Een drievoudig leven

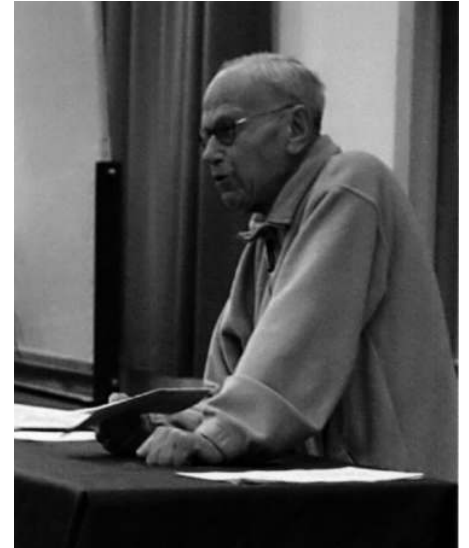
Wederom is ons een wiskundige ontvallen die in de eerste na-oorlogse uitbreidingsgolf van de subfaculteiten en onderafdelingen der wiskunde van onze universitaire instellingen werd benoemd tot hoogleraar. Op 1 juli jongstleden overleed prof. dr. H.J.A. Duparc, die van 1956 tot 1984 als hoogleraar in de zuivere en toegepaste wiskunde en de mechanica was verbonden aan de Technische Hogeschool Delft, thans Technische Universiteit Delft geheten.

Herman Johan Arie Duparc werd op 29 april 1918 geboren in een Amsterdams gezin dat tot de goeude burgerij behoorde. In de biografische schets van haar leven beschrijft Duparc's zeven jaar oudere zuster Else Atie Franken-Duparc hoe Franse conversatie en pianospel van de vader sfeerbepalend waren in de huiselijke kring. Duparc verloor zijn vader reeds op vierjarige leeftijd. Het gezin bleef in een tamelijk moeilijke financiële situatie achter. De moeder, die onderwijzeres was geweest, slaagde er met ondersteuning van haar schoonzuster in haar twee begaafde kinderen de voor hen aangewezen middelbare en universitaire opleidingen te laten volgen. Duparc doorliep het gerenommeerde Barlaeus gymnasium, waar hij in 1936 het gymnasium bèta-diploma behaalde.

Zijn uitzonderlijke begaafdheid voor wiskunde kwam tijdens zijn middelbare schooltijd al tot uiting. In één van de *WFH* verzamelkranten over leven en werk van Willem Frederik Hermans vindt men een tabel met de overgangcijfers van klasse V-bèta, waarin Duparc op eenzame hoogte met een 10 voor wiskunde prijkt. Cornelia Hermans, de zuster van Willem

Frederik was een klasgenoot van Duparc. Tijdens zijn middelbare schooltijd werd Duparc sterk gestimuleerd door zijn wiskundeleraar Van Hasselt. Bij diverse gelegenheden heeft Duparc uiting gegeven aan zijn dankbaarheid jegens deze voortreffelijke leraar.

In 1936 begint de studie van wiskunde aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam, waar hij onder andere colleges volgt van Brouwer, Mannoury, De Vries, Freudenthal en Weitzenböck. In 1939 behaalt hij zijn kandidaatsexamen met het predikaat cum laude. Op 10 mei 1940 neemt Duparc zich voor tentamen aan te vragen bij Weitzenböck in het vak differentiaalvarianten. Weitzenböck was in de jaren twintig benoemd in Amsterdam om les te geven in de veldentheorie. Weitzenböck was Oostenrijker van geboorte en had gedurende de eerste wereldoorlog gediend in het Oostenrijkse leger. Aan die oorlogsepisode had hij een diepe afkeer overgehouden van de Fransen. Toen Duparc op genoemde datum op het Mathematisch Instituut verscheen trof hij daar niet aan Weitzenböck, maar wel Freudenthal, die nogal somber gestemd was en voorspelde dat het Mathematisch Instituut gedurende de oorlog wel gesloten zou blijven. Daarop besloot Duparc zoveel mogelijk thuis te studeren en daartoe zo snel mogelijk aan studiegenoten uitgeleende dictaten terug te halen. Als laatste bezocht hij op 14 mei een collega in de Zuider-Amstellaan (thans Rooseveltlaan), waar hij hoorde over de radio dat de Koningin en de regering naar Engeland waren uitgeweken. Het heette dat ieder die dat ook zou lukken, daar welkom zou zijn. Thuiskomende besloot hij een poging te wagen, zich daarbij een brief van Engelse familie herinne-

Herman Duparc (1918–2002)

rende, waarin stond: “Why don’t you all come to England”.

Op 14 mei 1940 begaf Duparc zich per fiets naar IJmuiden en wist zich een plaats te verwerven op één van de laatste schepen die nog naar Engeland wisten te ontkomen. Op het moment dat hij ons land verliet speelde voor hem nadrukkelijk dat hij aldus ontkwam aan de aanstaande Duitse bezetting, doch had hij uiteraard geen enkele voorstelling over wat hem te wachten stond tijdens “een zesjarige reis om de wereld in oorlog”, zoals hij jaren later zijn oorlogsherinneringen aan de hand van gemaakte aantekeningen vastlegde.

Een beknopte weergave van een aantal hoofdmomenten tijdens deze zesjarige reis is onontbeerlijk om zich enigszins een beeld te vormen van de persoon van Duparc.. Op 20 september 1940 vertrok Duparc uit Liverpool op weg naar Indië. Een sollicitatie naar een leraarsbaan op Java bij het Ministerie van Koloniën had succes gehad. Na enkele dagen op zee werd het schip ten westen van Ierland door een Duitse duikboot getorpedeerd. Vele opvarenden kwamen om, doch een aantal, waaronder Duparc, werden door een Canadese destroyer uit zee opgepikt en na enkele dagen ergens in Schotland aan wal gezet. Op 6 oktober vertrok Duparc ten tweede maal uit Liverpool en arriveerde tenslotte op 3 december in Priok. Reeds negen dagen later kon Duparc beginnen aan de bekende Koning Willem III school in Batavia. Tijdens deze eerste kennismaking als leraar ontving hij veel steun van zijn collega Leeman, die sommige oudere wiskundigen zich ongetwijfeld zullen herinneren van de Middelbare Akte examens voor wiskunde. Precies een jaar na zijn eerste verschij-

ning voor de klas werd Duparc gemobiliseerd en ingedeeld in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, het zogenaamde K.N.I.L. om na korte tijd in Japanse krijgsgevangenschap te geraken. Na een verblijf in diverse kampen op Java werd Duparc op 14 januari 1943 in het ruim van een Duits schip geladen, getransporteerd naar Singapore, en vandaar naar het kamp Rin Tin aan de beruchte Burma spoorweg vervoerd. Zijn ervaringen aan de Burma spoorweg zijn opgetekend in het boek *Werkers aan de Burma spoorweg* van H.L. Lefelaar en E. van Witsen.

Op 29 mei 1944 vertrok Duparc, nu in omgekeerde richting, weer naar Singapore om op 6 juni 1944, juist het begin van de invasie in Normandië, te worden ingescheept voor Japan. In Japan is hij veroordeeld tot dwangarbeid in mijnen die tot het Mitsubishi concern behoren. Na het vallen van de tweede atoombom op Nagasaki capituleert Japan op 15 augustus 1945 en breekt ook voor Duparc na zes jaren van ontberingen tenslotte ook de vrijheid aan. Demobilisatie en repatriëring naar Nederland nemen nog een hele tijd in beslag. Eerst op 17 februari 1946 is Duparc terug in Holland. In zijn nuchter oorlogsrelaas verhaalt Duparc hoe hij er telkens weer in slaagt onder de meest bizarre omstandigheden zijn kennis van de wiskunde verder uit te bouwen en soms zijn kennis over te dragen aan lotgenoten. Zelfs in een hospitaalkamp in Burma studeert hij er lustig op los, zoals hij zelf noteert. Dit geeft enerzijds blijk van een sterke overlevingsdrang en anderzijds van een doorzettingsvermogen teneinde de noodgedwongen achterstand in zijn studie zoveel mogelijk te beperken.

Terug in Holland vat Duparc onmiddellijk weer de draad van het normale leven op. In zijn oorlogsrelaas zegt hij zelfs met zoveel woorden: "Sinds het eerste levensteken van thuis op 30 september 1945 voelde ik me dolgelukkig en liet alle verdere na-oorlogse ellende me eigenlijk koud." Deze zinsnede tekent treffend het toenmalige tijdsbeeld waarin er geen tijd en plaats was voor reflectie op oorlogservaringen, maar alleen herstel en wederopbouw aandacht verdienden. Voor Duparc betekende dat zo snel mogelijk de studie afmaken en een baan zoeken. Op 1 april 1946 wordt Duparc student-assistent bij prof. Van der Corput, die zijn leerstoel in Groningen had verwisseld voor die in Amsterdam, teneinde zijn krachten voor een belangrijk deel te kunnen wijden aan de opbouw van het in 1946 opgerichte Mathematisch Centrum.

Tijdens dit student-assistentschap ontwikkelde zich een hechte samenwerking met Van

der Corput. Zo vervulde hij niet alleen allerlei onderwijsverplichtingen zoals het afnemen van tentamens voor Van der Corput, maar was hij ook behulpzaam bij het samenstellen van het deel over wiskunde in het tweedelige werk *Geestelijk Nederland 1920-1940* onder redactie van dr. K.F. Proost en prof. dr. Jan Romein. Vooral deze laatste ervaring kwam goed van pas toen vele jaren later Duparc, nu samen met zijn Delftse collega Grootendorst opnieuw een retrospectie gaf op de wiskunde beoefening in Nederland in het interbellum, naar aanleiding van het 200 jarig bestaan van het Wiskundig Genootschap. In de jaren 1946 en 1947 publiceerde Duparc een drietal artikelen, waarvan twee tezamen met Van der Corput in de Proceedings van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Deze wetenschappelijke prestatie, zo snel na zulke ingrijpende oorlogsbelevissen wijst er op dat de wetenschappelijke potentie van Duparc door de zes barre oorlogsjaren nauwelijks had geleden. In januari 1950 sloot Duparc zijn studie af met het doctoraal examen, wederom cum laude. Direct daarna, op 1 februari 1950 trad hij in dienst van het Mathematisch Centrum als medewerker van de afdeling zuivere wiskunde. Tijdens de zes jaren dat hij verbonden was met het Mathematisch Centrum was hij wetenschappelijk gezien zeer productief. Hij publiceerde tal van artikelen, veelal in de vorm van rapporten van het Mathematisch Centrum. Diverse rapporten werden geschreven samen met zijn collega's Peremans en Lekkerkerker. Ook ontwikkelde zich een vruchtbare werkrelatie met Van Wijngaarden, die zich juist in die tijd bezighield met de ontwikkelingen van de eerste Nederlandse rekenmachine. In feite zette Van Wijngaarden Duparc op het spoor van de recurrenente rijen, hetgeen uiteindelijk resulteerde in zijn proefschrift *Divisibility properties of recurring sequences* waarop Duparc cum laude promoveerde bij Van der Corput.

Gedurende de jaren 1950-1955 trad hij regelmatig op als docent bij avondcursussen, die verzorgd werden door het Mathematisch Centrum, onder andere in de algebra en analytische meetkunde, functietheorie en differentierekening. Tevens werd hij belast met het geven van onderwijs aan de Universiteiten van Amsterdam, Utrecht en Leiden in verband met het verblijf van verschillende hoogleraren van die Universiteiten in het buitenland.

Het lag dan ook zeer voor de hand dat in 1956 de benoeming tot hoogleraar in de zuivere en toegepaste wiskunde en de mechanica aan de Technische Hogeschool in Delft volgde. Hoewel het oogmerk van de benoe-

ming betrof het verzorgen van het algemene wiskunde-onderwijs voornamelijk in de pro-paedeutische fase van de diverse ingenieursopleidingen, was het voor Duparc gezien zijn brede kennis van de wiskunde tevens aangewezen een duidelijke rol te vervullen in de juist in het jaar van zijn benoeming gestarte opleiding voor wiskundig ingenieur. Zijn ruime geverseerdheid in de wiskunde manifesteert zich nog eens in zijn bijdrage aan het driedelige *Handboek der Wiskunde* onder redactie van Kuipers en Timman, waarin Duparc drie onderwerpen voor zijn rekening neemt: functietheorie, differentierekening en discrete processen. Zijn langjarig hoogleraarschap kenmerkt zich door zijn voorliefde voor het geven van onderwijs en zijn nimmer aflatende bereidheid tot het geven van wiskundige ondersteuning aan studenten en medewerkers van de onderscheiden studierichtingen. Meerdere jaren is Duparc betrokken bij onderwijs en onderzoek ten behoeve van de groep rondom prof. Oberman, de hoogleraar schakeltechniek in de Afdeling Electrotechniek. Met vrucht kan men daar zijn voordeel doen met de bijzondere expertise, zoals die wordt weerspiegeld in zijn dissertatie en in tal van zijn publicaties.

Doch Duparc is niet éénkennig wat de wiskunde betreft. Altijd is hij bereid zich te verdiepen in het specifieke karakter van de benodigde wiskunde voor de diverse technische disciplines. In het milieu van de Technische Hogeschool ontwikkelt Duparc zich meer en meer tot raadsman op het gebied van het wiskunde-onderwijs. In de roerige jaren zeventig weet hij het vertrouwen te winnen van de Afdeling der Bouwkunde en daar nog wat wiskunde te doceren, niettegenstaande de heersende neiging de wiskunde maar te elimineren in het curriculum.

Naast de eigen afdeling Wiskunde is Mijnbouwkunde Duparcs meest favoriete afdeling. Dit gevoel van verbondenheid heeft natuurlijk iets te maken met zijn gedwongen kennismaking met de mijnarbeid tijdens de oorlogsjaren. Duparc neemt talrijke malen deel aan de jaarlijkse kennismakingsexcursie voor eerstejaarsstudenten aan een mijn. Docenten en studenten bij Mijnbouwkunde vormen traditioneel een hechte gemeenschap. Op volkomen natuurlijke wijze integreert Duparc in deze gemeenschap. Dit leidt tenslotte tot zijn benoeming tot gouden erelid van de Mijnbouwkundige Studievereniging, een onderscheiding die hoogst zelden wordt toegekend. Naast zijn normale taak als hoogleraar vervult Duparc ook talrijke bestuurlijke functies. Zo is hij onder meer betrokken bij het

Universitair Asylfonds afdeling Delft; de Taalcommissie, die zorg draagt voor cursussen in diverse talen voor studenten en medewerkers; treedt hij op als regelaar voor de propaedeutische examens, hetgeen in Delft met de veelheid van ingenieursopleidingen geen sinecure is.

Eind jaren zestig is Duparc lid van diverse commissies, die beogen de onderlinge verhoudingen in de hogeschoolgemeenschap zo vreedzaam mogelijk te houden. Door zijn belangstelling voor wiskunde-onderwijs in het algemeen raakt hij ook betrokken bij landelijke commissies die zich buigen over meer algemene vraagstukken zoals aansluitingsproblemen tussen diverse onderwijsvormen en dergelijke.

Vele jaren is Duparc actief betrokken in het werk van de Nederlandse Onderwijscommissie van het Wiskundig Genootschap. Hier bemoeit hij zich intensief met de Wiskunde Olympiade voor middelbare schoolleerlingen. Dikwijls fungeert Duparc als begeleider van de jeugdige deelnemers bij de tocht naar verre oorden, waar de Olympiade plaats zal vinden. Tijdens één van deze Olympiades, namelijk die in Hongkong, bewerkstelligt hij een tocht van de Nederlandse delegatie naar de Burma spoorweg, waarbij hijzelf optreedt als gids. Naast de min of meer professionele activiteiten spelen nog een aantal andere zaken die het leven van Herman Duparc kleuren.

Tijdens de roerige tijden aan de universiteiten rondom 1970 voltrekt zich een opmerkelijke verandering in Duparcs opvattingen en gedragingen. Was hij tot dan een hoogleraar die zich in zijn optreden nauwelijks onderscheidde van zijn collega's, met als enige uitzondering misschien het gebruik van de spelling van De Vries en Te Winkel, tijdens de omwentelingen ontpopt hij zich tot iemand die vol begrip is voor de opstandige studenten. Hij heeft een zekere sympathie voor anti-autoritaire opvattingen, hetgeen niet altijd door collega's wordt geapprecieerd. Uitingen, zowel in woord als in uiterlijk, doen vermoeden dat zijn oorlogservaringen een rol spelen bij deze opmerkelijke verandering in geesteshouding. Doordat hij begrip kan opbrengen voor ongewone opvattingen en daarbij geholpen door zijn relativiseringsvermogen en zijn humor, dikwijls in de vorm van woordgrapjes, is hij in staat een brugfunctie te vervullen tussen groeperingen, die drastische veranderingen willen doorvoeren en zij die aan het oude vertrouwde zoveel mogelijk willen vasthouden. Duparc is geen revolutionair, integendeel. Hij verstaat de kunst om personen, die tegenstrijdige meningen er op na houden

'on speaking terms' te laten blijven.

De voor Duparc zo kenmerkende ruimheid van denken wordt nog eens beklemtoond door twee merkwaardige ontmoetingen. In 1988 bezoekt Duparc in Stuttgart de Duitse duikbootkapitein, die in augustus 1940 het schip torpedeert waarmee hij op weg was naar Indië. Een foto van deze ontmoeting symboliseert deze unieke verzoening. In het eerder genoemde boek *Werkers aan de Burma spoorweg* staat een beschrijving van Duparcs eerste terugkeer in 1977 naar de beruchte spoorbaan. Door deze weergave, die doorkomt met tal van diepzinnige vergelijkingen, kan men misschien iets beter aanvoelen wat deze oorlogsperiode voor Duparc heeft betekend. Bij één van de volgende reizen in 1979 naar de onheilsplek komt een ontmoeting tot stand tussen Duparc en een Japanner, die als soldaat aan de spoorlijn werkte. Het verhaal van deze ontmoeting wordt door een Japanse journalist, wiens opgave het is te schrijven over "Waar onze vaders vochten", gepubliceerd in Yomiuri Shinbun, een Japans dagblad.

Naast de wiskunde en zijn oorlogsgeschiedenis is er nog een belangrijke activiteit die de veelkleurigheid van Duparcs leven bepalen. Reeds op jeugdige leeftijd koesterde hij een grote belangstelling voor alles wat met het tramwezen te maken heeft. Vele jaren is hij intensief betrokken bij de activiteiten van de Nederlandse Vereniging van Belangstellenden in het Spoor- en tramwegwezen. Hij wordt eerst lid van deze vereniging na terugkeer uit het Verre Oosten, voordien vond hij de vereniging te veel een spoorwegclub.

Na zijn toetreding verwerft hij spoedig een grote faam als kenner van de tramwegen in Nederland en Nederlands-Indië. Hij publiceert in een lange reeks van jaren meer dan honderd artikelen in het verenigingsorgaan *Op de rails*. Opvallend is het grote aantal dat handelt over onderdelen en facetten van de Amsterdamse tram. Buiten het normale patroon vallen een tweetal artikelen over de Burma spoorweg, teneinde in een door hem geconstateerde leemte te voorzien. Ook publiceert hij een vijftal boeken onder andere over de elektrische stadstrams op Java en de Amsterdamse paardentrams.

Zijn laatste boek verschijnt in 2000 onder de titel *Een eeuw elektrische exploitatie van de tram in Amsterdam*. Dit bijzondere cijferboek, zoals Duparc dit boek zelf benoemt, onderstreept nog eens zijn affiniteit tot getallen en cijferreeksen. In 1965 zag Duparc zijn grote wens in vervulling gaan met de oprichting van de Tramwegstichting, die zich bezig houdt

In 1994 bracht Herman Duparc (in het midden) met de Nederlandse deelnemers aan de Wiskunde Olympiade een bezoek aan de begraafplaats van de slachtoffers van de Burma spoorweg.

foto: Thijs Notenboom

met het behouden, restaureren en laten rijden van oud trammaterieel. Duparcs activiteiten bleven niet beperkt tot het verzamelen van een overvloed aan documenten, maar bestond ook uit het verrichten van lichamelijke arbeid in de vorm van het hem niet onbekende grondverzet.

Met het verscheiden van Herman Duparc verliest wiskundig Nederland een begaafd wiskundige, die vele generaties ingenieurs als een aimabele leermeester heeft onderwezen in talrijke onderdelen van de wiskunde; verliest de kleiner wordende kring van overlevenden van de oorlog in het Verre Oosten een man die in staat was als een soort waarnemer zijn ervaringen in de kampen in Nederlands-Indië, in Burma en in Japan helder en met een zekere mildheid uit te beelden en verliest de Nederlandse Vereniging van Belangstellenden in het Spoor- en tramwegwezen een archivaris en historicus die door zijn jarenlange arbeid van bijzondere betekenis zal blijven voor de Vereniging. ◀

Dankwoord

De auteur is dank verschuldigd aan de heer J.W.A. Jekel van de Nederlandse Vereniging van Belangstellenden in het Spoor- en tramwegwezen, de heer drs. J.M. Notenboom van de Nederlandse Onderwijs Commissie van het Wiskundig Genootschap en prof. dr. A.W. Grootendorst, emeritus hoogleraar van de Technische Universiteit Delft voor de door hen verschaft informatie.